

S'a aprobat sub No. 1646/1937 Cons. Bis.
Jóváhagyott 1646-1937 E.K.T. sz. alatt.

Az unitárius egyház Képviselő Tanácsa 1225—1927. számú határozatával a vallás-
tanítás kézi könyvéül elfogadta. Engedélyezve a Közokt. Min. 222—1928. sz. rendeletével.

ISTENORSZÁGA MUNKÁSAI

(KERESZTÉNY ÉLET- ÉS JELLEMRAJZOK)

AZ IFJUSÁG SZÁMÁRA

IRTA

VÁRI ALBERT

VALLÁSTANÁR

I. Az őskeresztények.

1. Az őskeresztény gyülekezeti élet.

Jézus követőit keresztényeknek nevezzük. Ez a szó a Krisztiánusz szóból származott, ami magyarul azt jelenti, hogy krisztusi. Így nevezték már az őskorban Jézus követőit.

A keresztényeket az a tudat, hogy ők mindnyájan Jézust tartják Mesterüknek, akinek életét megvalósítani akarják, gyülekezetbe tömörítette össze. Egy tesületet alkottak, mert egy volt a hitük, egy a fegyelmük és egy a reménységük. Már az apostolok cselekedeteiről szóló bibliai könyvben szép leírását találjuk annak, hogy milyen volt egy ilyen keresztény gyülekezeti élet „Mindnyájan pedig, akik hívének, együtt valának és mindenük köz vala. És minden nap egy akarattal kitartva a templomban és megtörve házankint a kenyeret, részesednek vala eledelben örömmel és tiszta szívvel, dicsérve az Istent és az egész nép előtt kedvességet találva.“ (Csel. 2. 44—47.)

Későbbi írások szerint pedig összegyültek és imádkoztak. Imádkoztak a császárért és szolgálóiért, az állam békéjéért s a világ végének elhalasztásáért. A szent iratokat tükörként lelkük elébe állították. A szent igékkel táplálták hitüket, élesztették reménységüket, erősítették bizalmukat. A gyülekezetet az öregek vezették, akik hitük komolyságáról s jellemük szilárdságáról jó bizonyosságot szolgáltatottak. A közös pénztárba a hét bizonyos napján mindenki, akinek tehetségében állott, bizonyos

adományt vitt. De adakozásra senkit sem kényszerítettek. Az így begyült vagyont a szűkölködők segítésére, az árvák gyámolítására s az öregek támogatására használták fel. A szeretetnek e szép munkájáért mondogatták mások: „Látjátok, mennyire szeretik egymást? Mindenik meghalni is kész a másikért.“ Közös vacsoráikat ágápénak nevezték, ami szeretetet jelent. Mielőtt asztalhoz ültek volna, imádkoztak. Az étkezésnél tartózkodtak minden tobzódástól és kicsapongástól, mert érezték, hogy Isten jelen van közöttük, hallja beszédeiket s látja cselekedeteiket. Miután kezet mostak és gyertyákat gyújtottak, aki tehetséget érzett magában, szentírást magyarázott s úgy dicsérték az Istent. A lakomát imádsággal végezték.

A gyülekezetek vezetésére választott öregeket presbitereknek nevezték. A presbiterek mellé segédeket választottak, akiket diákonusoknak hívtak. Ezeknek főkötelességük volt az alamizsna gyűjtés s annak a szegények között való kiosztása. A nőket is igyekeztek bevonni a gyülekezeti munkába, akiket a betegek ápolásával és gondozásával bíztak meg s diakonisszáknak neveztek. Lassankint a presbiterek közül egyesek tudományuk és szónoki tehetségük által kiváltak. Ezek kerültek a gyülekezetek élére. A bibliát inkább ők magyarázták. A jó rendre ők ügyeltek. Ezeket nevezték episzkopusznak, ami magyarul felügyelőt jelent. Ebből fejlődött ki idővel a püspöki méltóság.

Az öskeresztényeknek nem volt külön nyelvük és hazájuk. Nem beszéltek idegen nyelvet. A görögök, zsidók és barbárok között egyaránt laktak s életmódjuk a helyi szokásokhoz alkalmazkodott. Csak hitük, szeretetük és reménységük különböztette meg a többi emberektől. Bár az egy helyen lakók külön gyülekezetet alakítottak, amelyet egyházközségnek vagy eklézsiának neveztek, de azért ezek a szétszórtan élő egyházközségek egy nagy

egyházat alkottak. Ebben hitték megvalósíthatni a Jézus által hirdetett Isten országát, mely nem földi hatalomra törekszik, hanem a szeretet, béke és testvériség uralkodik benne. Mindenkit szerettek és segítettek, csak a rosszakat és bűnösöket zárták ki keblükből. Amint megjegyzték róluk: „Testben élnek, de nem test szerint. A földön élnek, de polgárjoguk van a mennyben. Engedelmeskednek a törvénynek, de viselkedésük a törvény fölé emeli őket.“

2. Az őskeresztények élete az üldözések alatt.

Az őskeresztények tiszta, erényes és erkölcsös életet éltek. Nem bántottak senkit. Szerettek mindenkit. A hatalomnak engedelmeskedtek. Szorgalmuk és munkás életük által javára voltak az országnak, amelyben laktak s a római birodalomnak, melyhez tartoztak. Jézust tartották állandóan szemeik előtt s azokat az igazságokat igyekeztek megvalósítani, amelyeket Mesterüktől tanultak. Mégsem élhettek békében és nyugodtan. Hosszas időn keresztül állandó üldőzésnek voltak kitéve a zsidók és a rómaiak részéről.

Már a *zsidók* hazug rágalmakat találtak ki a keresztények ellen. Azt állították, hogy embervérrel keresztelkednek és emberhúst esznek. Az ilyen rágalmak gyorsan terjedtek a nép között s annak képzelete még újabbakkal teldotta meg. Az bántotta őket, hogy Jézust, az egyszerű názáreti ácsmester fiát, miért ismerték el a keresztények Messiásnak. A rágalmak kitalálásában előljártak a farizeusok és írástudók, akik Jézust keresztfára juttatták s az ellene táplált gyűlöletet átvitték követőire. A zsidók haragjától sokat szenvedtek már az első tanítványok, sőt ennek esett áldozatul az idős és ifj. Jakab apostol és István diákonus, akit Jeruzsálem mellett megköveztek.

Sokkal kegyetlenebb és tartósabb volt a keresztények

üldözése a *rómaiak* részéről. Itt a rágalmak kitalálásában előljártak a pogány papok, a bálványokat készítő ötvösök, a varázslók és jósok. Ezek izgatására, ha a Tiber-folyó kiöntött, vagy a Nilus nem öntött ki, ha földrengés vagy ragály pusztított: mindezért a keresztényeket hibáztatták; mert az ők bálványisteneiket nem imádták. Ezért istentagadóknak nevezték. Ennél még nagyobb hibának tulajdonították azt, hogy a császárok szobra előtt nem borultak le s azoknak áldozatot bemutatni nem akartak. Ezért rájuk fogták, hogy ők a császároknak ellenségei s az állam rendjét fel akarják forgatni. Estvéli istentiszteleteiken összeesküvést szerveznek a császár és az állam biztonsága ellen. Azért, mint árulókat és felségsértőket vádolták be ezeket a munkás, békés és egyik a másikat segítő embereket.

Az árulásnak szomorú következményei lettek a keresztényekre nézve. Ha szép szóval nem sikerült, a legrettentőbb kínzásokkal kényszerítették, hogy vallásos hitük ellenére is a császárok szobra előtt leboruljanak. Akiket pedig a kínzások nem tudtak megtörni, azokat a legválogatottab halál-nemekkel végezték ki. Vagy vízbe fojtották, vagy máglyára hurcolták, vagy keresztre feszítették. Sőt arra is sok példa van, hogy a cirkuszokban kiéheztetett vadállatoknak dobták oda martalékul. Ezek a kegyetlenkedések különösen *Néró* császár idejében dühöngtek. Állítólag ő maga felgyújtotta Róma városának egy részét s hogy ezért a nép dühétől megszabaduljon, a keresztényekre fogta e gonosz tettet. A keresztényeket tömegesen összefogdostatta. Egy részüket vadállati bőrökbe varratva, vérebekkel tépette szét. A többit szurokkal leöntve, meggyújtotta s így világította ki a császári kertet egy népünnepély alkalmával. Evvel aztán sikerült a nép dühét lecsillapítani és bosszúszomját kielégíteni. Ezek az üldözések kisebb-nagyobb megszakítással mintegy 300 évig tartottak.

De bármilyen válogatott eszközökkel is kínozták Jézus követőit, ők azért meg nem hátráltak s Mesterüket meg nem tagadták. Voltak ugyan olyanok is, akik azért csatlakoztak a keresztényekhez, mert tőlük anyagi segítséget reméltek. Ezek, ha kedvezőtlen szelek fújtak, azonnal elhagyták őket. De, akik meggyőződésük szerint hittek Jézusban, azokat semmiféle bánásmód megtántorítani nem tudta. Ezek azt tartották, hogy „inkább kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek.“ Többre becsülték a lelket a testnél. Semmiféle megpróbáltatásban sem féltek azoktól, „akik csak a testet ölhetik meg, de a lelket meg nem ölhetik.“ Készek voltak inkább meghalni, minthogy hitüket megtagadják. Így keletkeztek a keresztény vértanúk, akiket görögösen mártiroknak nevezünk. Boldogan szenvedtek és haltak meg hitükért abban a tudatban, hogy testük elvesztése árán megnyerték lelkük üdvösségét. *Ignác* antiochiai püspök pl. mikor a rómaiak meg akarták menteni a vértanuságtól, ezeket írta nekik: „Nagyobb jót teszek velem, ha engeditek, hogy feláldoztassam Istennek, hiszen az oltár készen áll már. Isten szántóföldjének kálása vagyok, melyet vadállatok fogai fognak megörölni, hogy Isten tiszta kenyérének találhassam.“ *Polikarpuszt*, az öreg smirnai püspököt, midőn éppen a cirkusz vadállatai elébe hurcolták, fölszólította a római prokonzul, hogyátkozza meg a Krisztust s akkor szabadon bocsátja. Az ősz püspök így felelt: „Nyolcvanhat éve szolgállok neki s ő semmi fájdalmat se okozott nekem. Hogy gyalázzam királyomat, aki megmentett!?“ Nőket sem kíméltek s azok is éppen annyira hívek maradtak Jézushoz, mint a férfiak. Így Galliában a szelid lelkű *Blandinát* megostorozták, ízzó rácsra ültették, vadállatok elébe dobták. A pogányok látva nagy lelki erejét, azt mondták, hogy náluk ennyi szenvedést egy nő soha sem állott ki. A karthágói keresztény gyülekezetből is

egy *Perpetua* nevű nőt arra ítélték, hogy a köznép mulattatása céljából vadállatok elébe vettessék. Atyja, aki pogány volt, arra biztatta, hogy tagadja meg keresztény hitét s akkor megmenekül a haláltól. De ő így szólott: „Atyám, látod azt a fazakat itt előttünk? Lehet-e azt egyébnek mondani, mint a mi valósággal? Így én sem tagadhatom meg keresztény vallásomat.“ S bátran ment a cirkusz porondjára.

3. A hitvédők (apologéták).

A műveltségben és tudományosságban előrehaladott görögök és rómaiak azért idegenkedtek a keresztény vallástól, mert annak a követői egyszerű emberek voltak, akik a tudományokkal nem sokat foglalkoztak, hanem megelégedtek avval, hogy testvéri egyetértésben éltek. Nem tudták a keresztény vallás igazságait olyan formában kifejezni, hogy azok a tudományokat kedvelő magasabb műveltséggel bíró embereket kielégítették volna. Erről az oldalról is többféle támadásnak volt kitéve a keresztény vallás. De idővel a keresztények közül mind többen emelkedtek ki olyanok, akik a tudomány eszközeivel védelmezték hitüket s bátran szembe szállottak a zsidó és pogány tudósokkal is. Ezeket nevezzük hitvédőknek vagy apologétáknak. Sokan voltak ilyen tudományos írók, de közülük különösen kettő emelkedik ki: *Tertullianus* és *Origénes*.

1. *Tertullianus*. Karthagóban született. Atyja római százados volt. Kezdetben ügyvédséggel foglalkozott. Képzett és tudományos ember volt. Áttért a keresztény vallásra s annak egyik legbuzgóbb védelmezője lett. Nagy előnye volt az, hogy latin nyelven írhatta műveit, amelyet az akkori tudományos emberek megértettek. A keresztények között presbiter lett. Komoly és erkölcsös életet élt s azt kívánta másoktól is. Nagy

szolgálatot tett a kereszténység ügyének azáltal, hogy annak igazságait és tiszta erkölcsi tanításait be tudta vinni a művelt római társadalomba. Egyik iratában így szól a keresztények lelki bátorságáról: „Tépjenek bár szét bennünket a vadállatok karmai, miközben kezeinket Istenhez felemeljük; feszítsenek bár keresztre bennünket, égessen láng és szúrjon át kard bennünket: az imádkozó kereszténynek van ereje mindezt békén tűrni. Ti hatalmasok, meg akarjátok ölni a jó alattvalót, aki a császárért Istenhez imádkozik?” Meghalt 220-ban.

2. *Origénes*. Alexandriában született s később működésének középpontja is ez a város lett. Alexandria Egyiptomban a Nilus torkolatánál fekvő város. Nagy Sándor alapította s nevét is onnan kapta. Az ókorban híres kereskedelmi központ. Kelet és Nyugat kereskedelme itt bonyolódott le. Ezért a világ minden részéből sok ember telepedett ide. Laktak benne zsidók, arabok, görögök, rómaiak. Kereskedelmén kívül arról nevezetes, hogy a tudományoknak is középpontja volt. Az ókor legkiválóbb tudósainak gyülekező helye, hol megszire kiható vitatkozások voltak a különböző tudományok képviselői között. A kereszténység történetében is nagy szerepet játszik ez a város. Itt alakult egy keresztény iskola, amelynek a legjelesebb keresztény tudósok voltak a tagjai, akik sokszor egymás között is vitatkoztak, de különösen a pogány és zsidó tudósokkal szemben védelmetzék a kereszténységet. Itt készítették elő a pogány tudósokat a keresztény hit felvételére s itt nevelték azokat a keresztény ifjakat, akik tanításra szánták magukat. Ennek az iskolának legnagyobb ékesége volt *Origénes*.

Origénesnek már az atyja is vértanui halállal halt meg a keresztény hiteért. Ezt a hajlíthatatlan hitet és erkölcsi bátorságot örökölte a fia. Emellett megsze-

rezte a héber, a görög és a latin nyelvekben való jártas-
ságot. Korán árvaságra jutott s mivel atyjának a vagy-
nát elkobozták, reá, mint a legnagyobb fiúra, neheze-
dett édes anyjának és hat testvérének az eltartási
gondja. Egyideig magántanító volt. De erős hite és
nagy tudománya által akkora hírnévre tett szert, hogy
már 18 éves korában meghívták az alexandriai híres
keresztény iskolába tanítónak.

Ez időben éppen rossz napokat élt ez az iskola.
Egy nagy keresztény üldözés alkalmával elűzték taní-
tóit. Az, aki ott ismét megkezdte a munkát, minden
pillanatban életével játszott. De Origénes nem félt a
veszélytől. Elfogadta a keresztények meghívását s ettől
kezdve ő lett az iskola lelke és vezére. De vele és általa
az iskola is nagy hírnévre tett szert. Leginkább az ó-
és új-szövetség magyarázásával foglalkozott. Előadá-
saira tömegesen tódultak. Bámulták nagy tudását és
kifogyhatatlan lelkesedését. Hogy annál jobban tanít-
hasson, ő maga is folytonosan tanult. Olvasta és tanulta
a Bibliát s így erős meggyőződéssé alakult lelkében az a
tudat, hogy csak Jézus tanítása az igazi tudomány, ami
evvel elenkezik, az emberi tévelygés. Tanítványai ra-
jongásig szerették s a pogány tudósok közül sokan
meghajoltak nagy tudománya előtt. A tanításon kívül
sokat írt. Műveinek a száma állítólag 6000 volt. Külö-
nösen nagy jelentőségű a Biblia magyarázásának a
módjára megállapított elmélete. Ez az elmélet szabta
meg az alexandriai keresztény iskola egész irányát.

Origénes nemcsak tanított és írt, hanem sokat is
utazott. A keresztényeket mindenütt fölkereste, őket
vígasztalta, bátorította és lelkesítette. Utazásai közben
elment Palesztinába, ahol presbiterré avatták. Bement
a templomokba is, hogy ott hirdesse az Isten igéjét.
Ezt az eljárását kifogásolta az alexandriai püspök, aki
féltette hatalmát és tekintélyét a nagyhírű fiatal tudós-

tól. Nem tetszett neki az, hogy idegen püspöktől fogadta el a presbiterré avatását. Ezért zsinatot hívatott össze, amely megfosztotta tanítói állásától s száműzte Alexandriából. Fájó szívvel hagyta el Alexandriát, amely város szülőföldje, de amellet munkásságának és sikereinek a helye volt. Elment Palesztniába, ahol barátai és ismerősei még nagyobb szeretettel és barátsággal fogadták. Itt is egy keresztény iskolát alapított, amelyben késő vénségeig fényes tudásával hirdette és erős akaratával szolgálta Jézus evangliumát. Egy keresztény üldözés alkalmával, mindenféle kínzó eszközzel meggyötörték s úgy tették ki a csöcselék gúnyos megjegyzéseinek a 70 éves ősz tudóst. Ő lelki nyugalommal tűrte a megkínóztatást s sóvárogva várta a vértanui halált. De mégsem úgy halt meg, mint vértanu, mert túlélte a meghurcoltatást s amikor magának is vigasztalásra lett volna szüksége, ő még akkor is vigasztaló és bátorító leveleket írt szenvedő testvéreinek. A 254-ik esztendőben, egy nemes és áldásos élet után, hagyta itt ezt a földi életet, hogy elvegye a mennyei jutalmát attól, akit olyan híven szolgált.

4. Samosátai Pál.

Fiatalkori életéről és működéséről keveset tudunk. Az Eufrates melletti Samosatáról szegényesen jött Antiochiába, Siria fővárosába. Ez a város a római birodalom harmadik városa volt nagyság és műveltség tekintetében egyaránt. Természeti fekvésének szépsége a görög építészet művészi alkotásaival párosult. Szép templomok, színházak, vízvezetékek, márvánnyal kövezett utcák jelezték benne a görög művészet fejlettségét. Lakói a művészetek szeretete mellett a tudományokban is előre voltak haladva. Ezeknek fejlesztésére és ápolására nagyhírű iskolák voltak benne.

Pál apostol is ezt a várost választotta munkássága központi helyéül. Itt alakult legelőször a pogányokból keresztény gyülekezet. Itt nevezték Jézus követőit keresztényeknek. Itt szabadult meg a keresztény vallás zsidós jellegétől s innen indult el világot hódító útjára. Itt alakult később egy keresztény iskola, amely a keresztény szabadelvűségnek hosszú időn keresztül zászlóvivője volt.

Ebbe a városba kerül Samosáti Pál a harmadik század közepe táján. Ügyessége és eszessége által csakhamar magas világi álláshoz jut. Procurátor lett, kinek a római császár megengedte, hogy a konzuli jelvényeket viselje. Magas állásban is jó keresztény volt, úgy, hogy rövidesen abban a kitüntetésben részesült, hogy a keresztények püspöküknek választották Kr. u. 260-ban. Kiváló szónok volt s a keresztények előtt nagy tekintélyben állott. Hogy az istentiszteletet annál szebbé tegye, női énekkarokat szervezett, amelyek az általa szerzett énekeket énekelték. Magas világi állásánál fogva keresztény testvéreit segítette, az üldözések ellen védelmezte. Ezek által akkora népszerűsége tett szert, hogy őt „az égből leszállott angyalnak nevezték.“

Azonban időközben a keresztények között mind inkább terjedt el az a felfogás, hogy Jézus nem volt közönséges ember, hanem isteni személy. Őt az Istennel egyenlővé tették s így az egy Isten mellé Jézus személyében még egy második Istenséget is állítottak. Samosáti Pál, ragaszkodva a bibliának helyesen értelmezett tanításaihoz és hivatkozva a józan értelem útmutatására, nem értett egyet evvel a lábra kapott irányzattal, hanem vele szemben hirdette az Isten egységét. Jézus ember volt s a benne levő isteni értelem erejénél fogva emelkedett ki a többi emberek közül. De ez az isteni értelem minden embernek közös kincse s így mindnyájan követhetjük Jézust.

Ezek a tiszta és szép igazságok sok hivet gyűjtöttek Samosátai Pál körül, akiket, mivel szigorúan ragaszkodtak az Isten egységéhez, *monárkiánusoknak* nevezünk. De minél jobban növekedett híre, neve és népszerűsége, annál inkább féltékenykedni kezdettek a palesztinai, egyiptomi és kis-ázsiai püspökök, akik Jézus Istenségét hirdették. Ezek összegyűltek éppen Antiochiába, hogy ott a keresztényeket elidegenítsék szeretett püspöküktől. Azonban ez sehogysen sikerült, mert a nép annál inkább ragaszkodott főpásztorához. Ezen kívül volt Samosátai Pálnak egy igen jó pártfogója és támogatója: *Zenobia*, aki a szomszédos szép kis országnak: Pálmirának volt a királynője. A nép szeretetével és e királynő pártfogásával szemben ellenfelei semmit sem árthattak a nagytekintélyű püspöknek, sőt állása még szilárdabbá lett. Azonban az aknamunka tovább folyt s a püspökök mellé csatlakozott egy *Málcion* nevű tudós, aki vádiratot szerkesztett püspöke ellen, amelyben kifogásolta Jézusról való tanítását, de emellett avval vádolta, hogy kincsvágyó és gögös s így nem él püspökhöz méltó életet. Pál ellenfelei erre ismét összegyűltek Antiochiában s ott ötlet hívei megkérdezése nélkül püspöki hivatalától megfosztották s helyébe más püspököt tettek 270-ben. Azonban ő még mintegy két évig folytatta püspöki működését, körülvéve népének szeretetétől és bizalmától. Tovább is áraszthatta volna szeretetének fényességét híveire. De közben kiváló pártfogójának, Zenóbiának a szerencse-csillaga lehasznált. Aurélián római császár elfoglalta a pálmák szép kis országát. Ekkor a keresztény püspökök a római császárhoz fordultak, hogy hatalmával hajtsa végre az ő határozatukat és Samosátai Pált űzze el a püspöki székből. A császár teljesítette a kérést s a püspök engedett az erőszaknak. Magányba vonult s további sorsáról nem tudunk semmit. De emléke él; mert az igazságot szolgálta,

míg azoknak a neve, akik őtet hivatalától megfosztották, belemerült a feledékenység tengerébe.

5. Arius.

Arius Antiochióban nyerte vallásos nevelését. Itt pedig a Samosátai Pál szelleme működött azután is, ahogy őtet a püspökségtől megfosztották. Az ő szabad szellemének a befolyása mellett alakult itt is egy keresztény iskola, mint Alexandriában. De míg az alexandriai iskola a külsőségekhez ragaszkodott s a bibliát betűszerint igyekezett magyarázni: addig az antiochiai iskolában sokkal szabadabb szellem uralkodott. Itt is ragaszkodtak a biblia tanításaihoz, de azt a józan ész segítségével történelmi alapon magyarázták. Nem arra törekedtek, hogy mit lehet belemagyarázni a bibliába, hanem arra, hogy annak a tartalmát vegyék ki s aszerint állapítsák meg hitüket és rendezzék cselekedeteiket. Ennek az iskolának szabad légkörében nyerte Arius kiképeztetését s ennek lehet tulajdonítani, hogy ő a Samosátai Pál irányát tovább folytatta még akkor is, amikor Alexandriában presbiternek választották.

Ki volt Krisztus? Ez a kérdés nyugtalanította már hosszú idő óta a keresztényeket. Arius is feltette magának e kérdést; mert őtet sem elégítették ki azok a tanítások, amelyek a római és görög gondolkozás befolyása következtében mindinkább kiforgatták a biblia tanítását eredeti alakjából s Jézust úgy tüntették fel, mint egy második Istent, akiben az Atyának minden tökéletessége egyesült. Bármennyire szerette Jézust, de mégis úgy tett neki, hogy az Isten méltósága nem tűri meg azt, hogy melléje még egy más Istent állítsanak. Ezért, amikor ő is feltette a kérdést, hogy ki volt Krisztus, azt felelte rá, hogy nem egy lényegű, azaz nem olyan tökéletes Isten, mint az Atya. Hiszen az írások szerint Jézus szü-

letett, testben és lélekben növekedett. Az Istenhez imádkozott, benne bízott. Teremtmenye volt az Istennek s így nem lehet egy a teremtőjével. Isten küldötte volt s ezért nem lehet egy a küldőjével. De azért Jézus mégis több volt, mint egy közönséges ember. Ő az Istennek legelső teremtmenye s *hasonló lényegű* (homoiusios) az Atyával.

A biblia és a józan értelem segítségével bár elég világosan kifejtette Árius a maga felfogását Jézusról, mégis sokan voltak, akik vele nem értettek egyet. Ezek között volt *Sándor* alexandriai püspök, aki korábban nagyrabecsülte a mély gondolkozású Áriust, de emez állításai miatt haragra gyúlt ellene. Püspök társait gyűlésbe hívatta s azon Áriust és követőit kizárták az egyházból. Ebből a kis szikrából akkora nagy tűz lett, hogy az lángba borította Egyiptomot, Lybiát és Síríát. Munkaközben és színházakban, vallási és társadalmi összejöveteleken e kérdést tárgyalták a keresztények. Az események híre Nagy Konstantin császár fülébe is eljutott, aki ezt az ügyet nagy szerencsétlenségnek tartotta birodalmára nézve. Előbb egy bizalmas emberét küldötte el, hogy *Sándor* püspököt és Árius presbitert kibékítse. Amikor ez nem sikerült, levelet írt hozzájuk, amelyben kifejti, hogy ők, akik a mások gyógyítására vannak hivatva, gyógyítsák meg önmagukat. Legyenek egymás barátai, mert az a barátság, mely a kibékülésből születik, még édesebb. Azonban ennek sem lett foganatja. A küzdő feleket igazságuk mellől a császár kérő szavai sem tudták eltéríteni.

A császár tartva a veszélytől, mely az elmérgesedett vitatkozás miatt birodalmának egységét fenyegeti, egyetemes zsinatra hívta egybe a keresztény püspököket a bythiniai Niceába, hogy a kérdést valamiképpen oldják meg. A zsinaton nagy és heves vita indult, melyben mind a két részről többen vettek részt. De különösen feltűnt Athanasius alexandriai diákonus, aki *Sándor* püspöknek

bizalmas embere volt, aki későbbben utódja is lett a püspöki székben. Feltűnt szónoki erejével és vitatkozó készségével. Ő Ariusszal szemben azt állította, hogy Jézus éppen olyan örökkévaló, tökéletes és mindenható, mint az Isten, vagy, amint ő kifejezte *egylényegű* (homousios) az Atyával.

Arius ezekkel szemben hiában ragyogtatta bölcsészeti gondolatait és alaposan megfontolt, nyugodt érveit. A császár az Athanasius felfogásához csatlakozott s ez eldöntötte a vitatkozás sorsát. Ugyanis a keresztény püspökök nagy része hálás volt iránta, mert amíg elődei üldözték a keresztényeket, addig ő szabad vallásgyakorlatukat törvényesen biztosította. Ezért a nyugati püspökök a császár mellé állottak s így a zsinat többsége kimondotta, hogy Jézus egylényegű az Atyával. Ezenkívül a zsinat azt is kimondotta, hogy Arius iratai égettessenek el. Őt magát pedig a császár száműzte az országból. Azonban könyveinek az elégetésével nem lehetett megsemmisíteni az igazságot. Az, mint a kovász, tovább működött s azután még több lelket hódított meg magának, úgyannyira, hogy a császár jónak látta száműzetéséből visszahívni. De mielőtt hivatalába újra beiktatták volna, 336-ban, hirtelen meghalt. Későbbben a konstantinápolyi zsinaton 381-ben kimondották a keresztények a szentlélek istenségét s így alakult ki a szentháromság tana, amely azt állítja, hogy az Isten lényegében egy, de személyében három.